

VOORGANGERS: DIERENARTSEN UIT VROEGER TIJD (6)

LAURENZO RUSIO (RUSIUS)

Veterinair verleden

Na in een vorige bijdrage tot deze rubriek (Tvd, 119, 412-3, 1994) iets over Ruffus (13e eeuw) te hebben medegedeeld, willen wij nu stilstaan bij een tweede vertegenwoordiger van de paardgeneeskunde uit de Late Middeleeuwen. Rusius leefde in de 14e eeuw; de precieze levensdata zijn niet bekend. Wel weten wij dat hij in Rome werkzaam was en uit de opdracht van zijn werk aan Kardinaal Napoleone Orsini (overleden te Avignon in 1342), in wiens dienst hij was en met wie hij ook bevriend was, is af te leiden dat het vóór Orsini's sterfjaar gedateerd kan worden.

In zijn *Liber marescalcie* ("het boek voor de maarschalk/de ritmeester/de opperstalmeester") vatte Rusius de toenmalige hippologische en hippiatrische kennis samen. Gedeeltelijk kennis berustend op eigen ervaringen, maar voor het grootste deel kennis geput uit bronnen die hem ter beschikking stonden.

En zijn heer, de Kardinaal zal allerwaarschijnlijkst wel over een bibliotheek beschikt hebben waarin de handschriften die Rusius nodig had, te vinden waren. De betekenis van Rusius' werk berust dan ook voornamelijk op het encyclopaedische karakter ervan. Het heeft tal van schrijvers na hem tot uitgangspunt gediend tot in de 17e eeuw toe. Zo heeft Peter van Naaldwijck, de enige Nederlander die in de 17e eeuw een veterinair werk gepubliceerd heeft, nog volop uit Rusius geput en zijn boek, voor de hand liggend overigens, volgens eenzelfde schema als dat van Rusius ingedeeld: eerst de hippologie, vervolgens de hippatrie.

Welke bronnen had Rusius nu ter beschikking? Allereerst natuurlijk de klassieke schrijvers Hippokrates en Galenus, wier algemeen medische inzichten ook van toepassing waren op de geneeskunde van het paard. Hun leerstellingen zijn in de M.E. vanuit de Medische School van Salerno, dat bruggehoofd van Griekse wetenschap, geregenereerd en naar de eerste Italiaanse universiteiten uitgestraald.

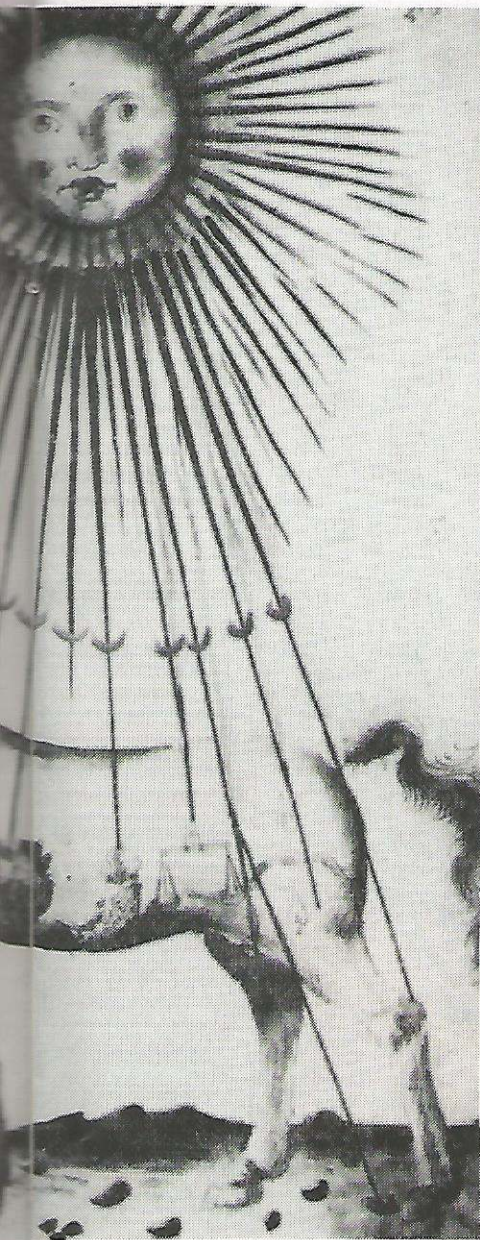
Viermaal wordt een 'Magister Maurus' geciteerd, wiens identiteit nog niet met zekerheid is vastgesteld.

Karl Hoppe, een classicus en specialist o.h.g. van de middeleeuwse veterinaire tractaten, heeft vastgesteld dat Rusius zowel de *De animalibus* van Albertus Magnus (1206-1280) als de *Mulomedicina* van Theodoric Borognoni (1205-1298) gebruikt heeft (1). Beide waren geleerde priesters van de Orde der Dominikanen; de eerste doceerde in Keulen, de tweede was bisschop van Cervia bij Bologna, hetgeen hem niet verhinderde zich intensief met de geneeskunde van mens en dier bezig te houden.

Maar Rusius' belangrijkste bron is Ruffus geweest. Van de 181 hoofdstukken van de *Marescalcia* zijn er 65 recht-

streeks uit de *Medecina equorum* afkomstig, waarbij echter dient te worden opgemerkt dat 40 van deze hoofdstukken door Rusius aanzienlijk zijn uitgebreid.

Zowel door afschriften en vertalingen in de 14e en 15e eeuw (in het Latijn, Italiaans [uit het Grieks], Frans en ook in het Nederlands) als door uitgaven in boekdruk in de 15e eeuw (Speyer 1489) en vooral in de 16e eeuw (vele edities in het Latijn, Italiaans en Frans) zijn via Ruzius de inzichten van Ruffus wijder verspreid dan door vroege gedrukte uitgaven van Ruffus' werk zelf die tot Italiaanse beperkt bleven. De laatste Franse editie uit 1583 is in het bezit van de Bibliotheek Diergeneeskunde (oorspronkelijk in het bezit geweest van Prins Maurits, wiens wapen in goud het perkamentenvoorplaat siert).

De bovengenoemde Karl Hoppe heeft onderzocht wat voor fouten er kunnen insluipen op de lange weg van afschrift tot afschrift, van de ene taal in de andere. Hij heeft daarbij deze laatste Franse uitgave die ongeveer 2,5 eeuw afstaat van het origineel als uitgangspunt genomen. Enige voorbeelden: in hoofdstuk 74 wordt in de Franse vertaling gesproken van een lauwwarme omslag, waarvoor water gebruikt wordt waarin men wilde vier, slakken en selderij gekookt heeft. In de oorspronkelijke tekst wordt gesproken van wilde vlier, vlierthee (=sureau Fr.) en selderij. Daar de zetter suzeau (=slak) las, kwam de misverstand veroorzakende fout in de wereld.

Iets soortgelijks gebeurde in hoofdstuk 70 bij een voorschrift om bij hoofdverkoudheid 'de oren vol te stoppen met watten en deze daarna meermalen te masseren'. Op de parallelplaatsen bij Ruffus (hoofdst. 17) en bij Borognoni (boek 2, hoofdst. 1) wordt gesproken over het masseren van de oren na deze ingesmeerd te hebben met boter ('beurrer') terwijl de drukker 'bourrer' (=volstoppen) las.

Deze voorbeelden tonen aan hoe belangrijk het voor het historisch onderzoek is om zuivere teksten ter beschikking te hebben. Hiervoor is men afhankelijk van filologen met voldoende kennis van de materie waarover een tekst handelt.

Rusius heeft eigen ervaringen samengebracht met door hem gekozen uittreksels uit het werk van voorgangers zonder de in zijn tijd in zwang zijnde dwalingen over de invloed van het gesternte op de gezondheid van de dieren te weren.

Hij onderscheidt de ziekten in: 1. *morbi naturales seu hereditarii* als een vergissing van de natuur, samenhangend met het zaad van de verwekker, veroorzaakt door een teveel of een tekort aan materie; 2. ziekten ontstaan door inwendige oorzaken, waarbij de verhouding van de lichaamssappen verstoord is; 3. ziekten ontstaan door uitwendige oorzaken, waaronder hij ook de dromen rekent.

Na de eerste 40 hoofdstukken aan de hippologie gewijd te hebben, waarvan het laatste aan de tandheelkunde, begint hij het medisch gedeelte met enige hoofdstukken over de aderlating, dan worden de *morbi naturales* behandeld en vervolgens de ziekten per lichaamsdeel en tenslotte de chirurgische ingrepen. Het boek besluit met hoofdstuk 181 *Memorialia sive notabilia*. Hierin wordt het 'astrologisch paard' beschreven, dat ook afgebeeld is in een handschrift in het bezit van het British Museum. De verschillende lichaamsdelen worden geacht onder invloed te staan van bepaalde tekens van de dierenriem: de ram zetelt op het hoofd, de stier bij de hals, de tweelingen bij de schouders, de kreeft op de borst, de leeuw bij het hart, de maagd midden op het lichaam, de weegschaal op de buik, de scorpioen bij de genitalia, de boogschutter op de achterhand, de steenbok bij de knieën, de waterman bij de benen en de vissen bij de hoeven.

Rusius zegt dan dat geen operaties mogen worden gedaan aan een lichaamsdeel als de maan in het bijbehorend sterrenbeeld staat. Ook mag bij wassende maan het ijzer niet worden aangelegd.